

VOOR EUROPA.

**VOOR EEN PROGRESSIEVE,
WAARDEGEDREVEN POLITIEK
OVER DE LANDSGRENZEN HEEN.**

Lezing Corinne Ellemeet

Op het jubileumsymposium van De Linker Wang

Utrecht, 2 april 2022.

Een uurtje zal het geweest zijn. Van het huis waar wij woonden en de kamer die wij samen deelden, naar het huis van haar ouders. Van een land in vrede naar een land in oorlog. Of we met de bus gingen, of met de trein? Het staat me niet meer goed bij. Ik geloof met de bus.

Lovran heet de plaats waar mijn kamergenootje Danka opgroeide. Van een betoverende schoonheid. Met kleine strandjes, veel groen en prachtige huizen in Habsburgse stijl langs de kust. Het appartement van haar ouders en haar broertje was bescheiden, iets meer landinwaarts gelegen, maar erg prettig. Haar oma woonde dichterbij zee.

Warm en gastvrij werden we ontvangen door haar familie. Ik herinner me de zelfgebakken koekjes en taartjes. Misschien had ik nog nooit zo'n mooie plek gezien - ik was 17. En misschien maakte dat het contrast met de pijn en het verdriet en de haat, allemaal veroorzaakt door jaren oorlog, wel zo groot. En ook onwerkelijk. Want in alle gesprekken, met haar ouders, haar nichtjes, of haar vrienden, was de oorlog aanwezig. Soms kwam die heel dichtbij. Dan ging het over bekenden die vochten. En soms was het verder weg, en hing als een schaduw over ons heen.

Twee jaar lang woonden wij, jonge mensen tussen de 16 en 18 jaar, samengebracht met beurzen voor de laatste twee jaar van onze middelbare school, in Italië, op een steenworp afstand van dit door oorlog uit elkaar gevallen Joegoslavië. Van 1993 tot 1995. Velen van ons werkten in het weekend in vluchtelingenkampen. Vooral met kinderen. We verzonnen spellen en knutselopdrachten waarmee we ze vermaakten. Dat we niet dezelfde taal spraken was geen probleem. Af en toe was het dreigend en grimmig als we de grens overstaken. Dan werden we een tijd vastgehouden en probeerden we rustig voor ons uit te blijven kijken. Voor boodschappen kwamen mensen uit Kroatië en Slovenië de grens over. Ze vulden de straten van Triëst. Er hing een bedrukte sfeer. Niet bepaald verwelkomend.

Op mijn school was er tenminste één Serviër, meerdere Kroaten, een meisje uit Mostar, Ivana, en één uit Sarajevo, Ivona. Ze gingen prima met elkaar om. Ik geloof niet dat Danka ze opzocht. Ze wilde de oorlog ontvluchten. Introvert als ze was kon ze toch laten merken hoe boos ze was, op wat haar en haar mensen, de Kroaten, werd aangedaan. Ze richtte zich op haar schoolwerk en op het beklimmen van bergen. 's Ochtends vroeg hoorde ik het ritselen van plastic zakjes waarin alles afzonderlijk werd ingepakt en vervolgens in een grote rugzak gestopt. Om een lange bergtocht mee te maken. Heel irritant vond ik dat geluid. 's Avonds laat kwam ze tevreden weer terug.

Maar ook andere schoolgenoten droegen hun verhalen mee. Over Ceausescu, van wie Ilinca en haar familie pas vier jaar verlost waren. Ilinca die uitblonk in de filosofielessen en alles van Nietzsche wist, terwijl ik vaak geen idee had waar het nu echt over ging. Over hun jonge Baltische landen, waar Karlis en Kristjan zo trots op waren. Die ze wilden opbouwen. Maar ook verhalen over de dreiging die ze voelden van Rusland. Zoals mijn goede Finse vriendin Pilvi, voor wie die dreiging als heel reëel voelde. Daar werd niet lichtzinnig over gedacht en gesproken.

Zo leerde ik begin jaren negentig op een klein college mijn continent kennen. Kregen de vele landen die Europa vormen voor mij een gezicht, een verhaal en een geschiedenis. Ik voelde me met de mensen daar verbonden. We vormden een hechte gemeenschap. Waarbinnen het soms ook lastig was en de spanningen hoog konden oplopen. Maar het was een gemeenschap, waarin we onze dromen en ambities deelden. Waarin we samen geloofden in vooruitgang, vrede, menselijkheid en een leefbare aarde. Daar werk van wilden maken.

De afgelopen weken heb ik veel aan mijn medeleerlingen gedacht. Weer oorlog in Europa, nu met Poetin als de grote agressor. Het Rusland waar veel van die jongeren zich in de jaren negentig nu net aan ontworsteld hadden, met grote plannen voor hun land. Deze tijden doen mij verlangen naar het Europa waarin wij geloofden en op hoopten als tieners.

Het is in verschillende opzichten een confronterende tijd. Natuurlijk allereerst vanwege de gruwelen die zich op ons continent afspelen. Hoe hebben we dit kunnen laten gebeuren, vraagt iedereen zich inmiddels af. Hoe hebben we zo ziende blind kunnen zijn? En hoe hebben decennia vrede en voorspoed in West-Europa het decadente, superieure gevoel bij ons kunnen doen ontstaan dat grote catastrofes – of het nu gaat om oorlogsgeweld of natuurrampen – óns nooit zouden treffen? Wij zouden niets en niemand nodig hebben. Daarom gleden de waarschuwingen uit Centraal- en Oost-Europa die we wel degelijk kregen van ons af. Ze beklifden niet.

Maar ook is het een confronterende tijd op persoonlijker niveau. Wanneer ben ik het kwijtgeraakt, dit gevoel van internationale gemeenschap? Van verbondenheid met mensen die samen wilden bouwen aan Europa? Aan een sterk Europa in een onzekere wereld. Nou ja, natuurlijk ben ik mijn obligate bijdrage aan Europa blijven leveren. Maak ik deel uit van een pro-Europese partij. Ben ik trots op mensen als Bas Eickhout. Heb ik toen de Nederlandse regering het liet afweten rond het referendum over het associatieverdrag met Oekraïne samen met Joshua Livestro het voorzitterschap van het ja-kamp op me genomen.

Maar om eerlijk te zijn: ook ik ben de urgentie uit het oog verloren. Terwijl ik, toen ik als negentienjarige terugkeerde naar Nederland om hier te gaan studeren, nog een jaar in een lichte shocktoestand had geleefd – in shock over mijn naar binnen gekeerde landje, over het navelstaren. Ook ik heb mij in de jaren daarna geleidelijk aan in slaap laten sussen door West-Europese zelfgenoegzaamheid.

Ik accepteerde bovendien dat het Europa zoals ik dat die twee jaar in Italië had ervaren - een Europa dat van óns was, dat was verbonden met de rest van de wereld, dat een belofte was voor mensen die lang in onderdrukking hadden geleefd en dat kleurrijk was door de verschillende verhalen - dat dát Europa in handen bleef van technocraten. En eigenlijk alleen maar ging over 'de interne markt'. De 'ever closer Union' van nog meer geld verdienen. Het dreef af van de mensen voor wie het oorspronkelijk bedoeld was. Was ondoorgrondelijk en niet democratisch en ging voorbij aan de voorwaarden van verbonden kunnen zijn. Namelijk dat mensen zich veilig weten, gesteund worden door elkaar in moeilijke tijden en delen in welvaart.

Ik liet Europa voor wat het was, heb me er niet over opgewonden. Ik beschouwde het als een gegeven. De gesprekken uit mijn schooljaren verdwenen naar de achtergrond. De nieuwsgierigheid naar het Europese project die ik begin jaren negentig nog had, vervloog. Het was hooguit een onderdeel van mijn studie. Maar niet, of althans veel te weinig, van mijn leven.

Terwijl de kern van progressieve politiek eigenlijk altijd is: de status quo bevragen. Ook die van Europa. Ís het wel zo vanzelfsprekend dat de dingen zijn en gaan zoals ze zijn en gaan? Is het logisch en wenselijk dat de macht zo is georganiseerd dat het grootkapitaal wordt beschermd en bevoordeeld en dat in de strijd tussen dominee en koopman de koopman altijd aan het langste eind trekt? Luisteren we wel echt naar mensen uit andere delen van Europa? Of voert onze zelfgenoegzaamheid de boventoon? Hebben we voldoende inlevingsvermogen om ons een voorstelling te maken van de dreiging die al jaren uitgaat van Poetin voor velen uit de voormalige Sovjetunie? Hoe is het mogelijk dat we de annexatie van de Krim zo relatief geruisloos hebben laten gebeuren?

Ook als je als West-Europees land niet écht kan doorvoelen hoe het is om een Poetin als buurman te hebben moet je in staat zijn om te zeggen: het gaat nu even niet om wat ik zelf wel en niet voel. En om mijn eigen kortetermijnwinst- en verliesrekening. Maar om een grotere Europese verbondenheid, die erom vraagt dat ik over mijn eigen schaduw heen stap en opkom voor ons Europa.

We hebben het laten afweten.

Voor progressieve politiek zijn stokpaardjes eigenlijk altijd tricky. Die zijn al snel gemakzuchtig. Iets altijd vinden is per definitie verdacht. Want dan stopt het denken. Ook onze eigen standpunten moeten we blijven bevragen. Dus dat we misschien zelf te lang gedacht hebben dat defensie ondanks de jarenlange bezuinigingen van VVD en CDA 'iets van rechts' is, en een makkelijke post om ook in onze eigen doorrekeningen op te bezuinigen, is niet sterk.

Let wel: meer geld is niet de oplossing voor alles. Zo lang ieder Europees land zijn eigen wapens en materieel koopt en ontwikkelt zonder afstemming met andere landen, heeft extra geld weinig nut. Met meer dan 150 verschillende wapensystemen in Europa schieten we als continent weinig op. We zullen veel beter gecoördineerd aan de slag moeten.

Maar vervolgens moet je ook bereid zijn om boter bij de vis te doen. Want hoe realistisch is het nog om ons in deze tijd achter de grote rug van Amerika te verschuilen? Voor hetzelfde geld komt daar over drie jaar een gek als Trump weer aan de macht.

De discussie over Europa lijkt zich te verengen tot hard power en soft power. Waarbij de teneur is: de tijd van soft power is voorbij. Maar wat zeggen we daar nu eigenlijk mee? Dat we er met een sterk Europees leger wel komen? En dat de nadruk op mensenrechten en democratisering ons nergens heeft gebracht? Deze tweedeling in het debat is vruchteloos. De imperfectie van Europa zit zowel aan de zogenaamd harde, als aan de zogenaamd zachte kant. We moeten ons kunnen verdedigen als continent. Maar we zullen mensen ook bij ons project Europa moeten betrekken.

Voor het eerst gebeurt dat nu met de Conference on the Future of Europe. De Conference *on what*, zult u zeggen? Ja, die over de toekomst van Europa. Met duizenden betrokken burgers uit alle Europese lidstaten. Van studenten en verpleegkundigen tot timmermannen. Dertig jaar na het Verdrag van Maastricht wordt er op dit moment voor het eerst via burgerraden aan mensen gevraagd hoe Europa er voor hen kan zijn en hoe zij Europa willen verbeteren. Dit initiatief zal zich moeten uitbreiden, de invloed van mensen zal groter moeten worden en zo zal Europa stapje voor stapje verder moeten democratiseren.

Maar democratisering is ook hard nodig binnen de instituties. Zolang belangrijke besluiten in de Europese Raad, of ze nu gaan over het opleggen van sancties of het heffen van minimum belastingtarieven voor multinationals, getorpedeerd kunnen worden door een veto van een enkele lidstaat komen we niet verder. Want wat stellen onze waarden die te maken hebben met mensenrechten voor als een veto het respecteren van die rechten in de weg kan staan? En denk aan belastingontwijking.

Hoe belangrijk vinden we gelijkheid, als enkele landen continu elke poging om belastingontwijking aan te pakken ondergraven? Dan je veto inzetten heeft niks met democratie te maken. Want wie profiteert er van belastingontwijking? Europese burgers? Europese arbeiders? Nee, dat zijn de allergrootste bedrijven, die door onze onderlinge concurrentie op tarieven de lachende derde zijn.

Juist nu dit kabinet in het regeerakkoord de aanpak van belastingontwijking vooral op Europa afschuift, moeten we van de vereiste unanimiteit op dit dossier af. Dat vereist een verdragswijziging die er wat mij betreft ook moet komen. Ik zou willen dat onze ministers van Financiën, van Buitenlandse zaken én onze minister-president zich hier hard voor zouden maken. Ik mis hun daadkracht hierop. We moeten af van het veto op buitenlands beleid en op Europees belastingbeleid.

Zijn we er daarmee? Nee. Want wie uitzoomt ziet dat Europa vooral draait om het versterken van de markt. Met of zonder veto's. En dat gaat nog verder dan belastingen. Om winsten voor bedrijven, om efficiency, om het versterken van het kapitaal. En Nederland klopt zich op de borst. Want ons land is één van de aanzwengelaars van dit Europese marktdenken. Hup BV Nederland! Hup BV Europa! Het leidt tot kortetermijndenken en mens en natuur betalen de prijs. Want zij staan meer winst in de weg.

Alhoewel we met onze progressieve vrienden ook in ons nationale parlement grotendeels dezelfde doelen nastreven, zoals een sterk Europa waarin we de Europese kernwaarden beschermen en verder uitdragen, en waarmee we de grote vraagstukken van onze tijd moeten aanpakken. En alhoewel we met hen streven naar meer democratisering, lijkt dit kabinet niet te kijken naar de oorzaken van veel misstanden in Europa.

Er lijkt geen ruimte voor het besef dat het heilig geloof in de interne markt als aanjager van economische voorspoed tot veel ellende leidt. Het is dweilen met de kraan open als we problemen als ongelijkheid en de klimaatcrisis willen oplossen binnen het systeem van de interne markt. Willen we onze waarden als vrijheid en gelijkheid écht dienen en waarmaken dan zullen we moeten kiezen voor een fundamentele verandering binnen Europa.

Nog altijd wordt bij de doorrekening van Europees beleid vooral gekeken naar wat goed is voor groei en minder regeldruk. Een doorwrochte toets op brede welvaartsdoelen als klimaat en gelijkheid ontbreekt. Dat moet anders. Daarvoor zullen we het Europees Verdrag moeten aanpassen.

De interne markt mag niet langer het leidende doel zijn. Tot nu toe heeft dat vooral tot negatieve integratie geleid: het wegnemen van barrières. Maar er is een positief Europa nodig. Met een fundament dat groen en sociaal is. En een mandaat dat de Europese instituties in staat stelt hierop te sturen. Zodat alle burgers profiteren. We moeten niet langer puur economische indicatoren de doorslag laten geven bij beslissingen.

Dit zal niet vanzelf gaan. Het interne-marktdenken is inmiddels diep verankerd in de mindset van Brusselse ambtenaren en diplomaten. Het vraagt om politici die zich hier onomwonden voor uitspreken, uitleggen waarom dit belangrijk is, sterker nog, een voorwaarde is om de doelen die we delen ook echt te halen. Anders blijven we hopen van crisis naar crisis. Want die crises worden deels veroorzaakt door de eenzijdige pijlers van ons Europa.

Neem de Europese energiemarkt als voorbeeld: omdat het ook in deze markt gaat om de laagste prijs en kortetermijndenken zijn de afgelopen jaren door heel Europa korte termijncontracten afgesloten. Pas nu er een oorlog woedt op ons continent worden bedrijven verplicht om reserves aan te leggen. Ik vraag dus ook aan ons kabinet: spreek je uit, en doe wat er van je gevraagd wordt als je zegt voor een groen en sociaal Europa te staan.

Een Europa van en voor iedereen vraagt óók gedeelde Europese verhalen. Waar zouden we zijn zonder mensen als Geert Mak en Caroline de Gruyter? En toch mogen we het niet alleen aan hen overlaten om te spreken over Europa. Waarom bestaat de mogelijkheid om over de grens te studeren alleen voor studenten en een handjevol scholieren? Die mogelijkheden moeten we verbreden. Voor jongeren maar ook voor mensen die al werken zoals leraren en IT-ers. Waarom zouden niet alle nationale parlementariërs met enige regelmaat een ander Europees land bezoeken? We zullen veel actiever dan we nu doen moeten investeren in gedeelde ervaringen.

Maar bovenal vraagt het van Nederlandse politici om hun verantwoordelijkheid te nemen, zich uit te spreken over Europa en de daad bij het woord te voegen. En zo invulling te geven aan de verrijking die dit gedeelde continent voor ons is. Aan de verantwoordelijkheid die wij voor andere Europese landen hebben. Verwondering, inspiratie, toewijding: we hebben het zo verschrikkelijk moeten missen in onze toch al zeer beperkte politieke gesprekken over Europa. Met voorop een minister-president die zeker in nationaal verband wegkeek in plaats van opstond voor ons continent. Op dit moment wordt hij liefkozend omschreven als het oliemannetje van Europa. Maar nog steeds mist hier in Nederland zijn bevlogen verhaal over Europa. Zijn zuinigheid over Europa zet hij in voor electoraal gewin in de eigen kring. Maar daarmee doet hij ook af aan de verbondenheid die Europa juist zo sterk kan maken. Of nee, moet maken.

Laat die tijd van zuinigheid voorbij zijn. En laat ons allemaal een bijdrage leveren om Europa als gemeenschap vooruit te helpen. Alleen zo kunnen we onze progressieve politieke agenda over de landsgrenzen heen tillen.

Ik dank u wel.

Corinne Ellemeet

Tweede Kamerlid GroenLinks